

Інна ДЕМЕШКО (Кіровоград, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ГРАМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

У статті висвітлено досвід використання інноваційних технологій у викладанні курсу „Теоретичні питання граматики української мови” у взаємодії з традиційними методами навчання.

Ключові слова: інноваційні технології, традиційні методи навчання, принципи модульного навчання, метод проєктів.

В статье раскрывается опыт использования инновационных технологий в курсе „Теоретические вопросы грамматики украинского языка” при взаимодействии с традиционными методами обучения.

Ключевые слова: инновационные технологии, традиционные методы обучения, принципы модульного обучения, метод проектов.

The article highlights the horizon of experience of the usage of innovative technologies in teaching word-building morphonology in the course „The Theoretical Grammar Issues of the Ukrainian Language” in conjunction with traditional methods of teaching.

Key words: innovative technologies, traditional teaching methods, principles of modular education, project method.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси, які охопили сучасне суспільство, поступово впроваджуються й у вищих навчальних закладах. Беззаперечним є той факт, що динамізм глобальних змін у світі, перетворення в суспільстві потребують певних змін у системі освіти,

принципах і методах її організації, розробки інноваційних технологій навчання, зокрема у викладанні теоретичних курсів на філологічних факультетах вищих навчальних закладів. Інноваційне навчання пов'язане з переглядом процесу набуття знань, розробкою нового стилю навчання.

У системі інноваційних змін, що відбуваються в українському суспільстві (глобалізація соціально-економічних, політичних процесів; інтеграція до європейського освітнього простору), одне з перших місць посідає оновлення змісту вищої освіти з метою підготовки компетентних і конкурентоспроможних випускників, які завдяки якісній підготовці зможуть реалізуватися в суспільстві. Як наслідок, в умовах сьогодення особливо важливого значення набуває ефективне вивчення української мови шляхом застосування в навчальному процесі інноваційних форм, методів і принципів навчання.

Мета статті – висвітлити досвід використання інноваційних технологій у викладанні курсу „Теоретичні питання граматики української мови” студентам філологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. На основі матеріалів дослідження та практичного досвіду викладання сучасної української літературної мови при

підготовці майбутніх учителів-словесників у вищій школі, з'ясовано, що особливо важливим є застосування в навчальному процесі поряд з традиційними інноваційних технологій, форм і методів навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань, умінь і навичок студентами, розвиток їхньої розумової діяльності, стимуляція творчої активності студентів, виявлення умінь та навичок критичного осмислення проблем, набуття досвіду самостійного опрацювання навчального матеріалу, пошукової роботи, набуття якостей, які стануть у нагоді в професійній діяльності.

У викладанні курсу необхідно враховувати також ідеї антропоцентричної наукової парадигми, орієнтованої на особистість студента з його комунікативними та пізнавальними потребами, актуалізувати в сучасній мовній освіті культуро-орієнтовані підходи до навчання мови. У сучасній методиці навчання мови цей погляд відображається у створенні нових підходів до навчання мови (культурологічний, лінгвокультурологічний, соціокультурний), формування нових предметних і ключових компетентностей, які необхідно формувати в процесі навчання мови (соціокультурної, лінгвокультурологічної, комунікативної). Українські вчені – І. Огієнко, Ю. В. Шевельов, О. Б. Курило, В. С. Вашенко, С. Я. Єрмоленко, В. Г. Скляренко, М. П. Кочерган, П. Ю. Гриценко, В. І. Кононенко та інші розглядають мову як скарбницю національної культури, а культуру – як „чинник формування мовних явищ і процесів” [5: 11]. Надання переваги мові або культурі, визначення функції однієї з них як основної було б неправомірним; сьогодні є актуальною проблема поєднання цих сфер духовного життя як спільного процесу, що розглядається в рамках лінгвокультурології. Вивчення мови є одночасно вивченням рідної культури та входженням в культуру народу – носія мови, яка вивчається. Комунікативний принцип навчання мови актуалізує цю проблему, тому що мовна комунікація є необхідною умовою існування та розвитку культури, вона забезпечує єдність культурних процесів у соціумі: створенні, зберіганні та трансляції культурних цінностей. Комунікативна діяльність є тією ланкою, у якій перетинаються та взаємодіють мова як знакова система і культура, у якій мова існує і виступає її необхідним компонентом. Урахування цього зв'язку дозволить попередити не тільки мовні, а й культурологічні помилки в мовленнєвому спілкуванні. Усвідомлення мови як чинника культурної спадщини, як скарбниці культури, уміння виділяти в мовних одиницях різних рівнів національно-культурний компонент сприяє формуванню мовної свідомості студентів.

В. Ф. Дороз зазначає, що „сучасні реалії інформатизованого суспільства, прагнення до євроінтеграції зумовили пошук нових концептуальних підходів до розвитку освіти, науки, культури” [2: 39]. У викладанні курсу „Теоретичні питання граматики української мови” для студентів факультету філології та журналістики (спеціальність Українська мова і література) основними завданнями курсу є: розгляд теоретичних питань сучасної української літературної мови; концептуальних засад граматики сучасної української літературної мови вищої філологічної освіти, останніх досягнень вітчизняного та зарубіжного мовознавства; аналіз ключових проблем, спірних питань, що сприяють формуванню в майбутніх філологів науково-лінгвістичного мислення. В організації навчального процесу в системі підготовки спеціалістів-філологів використовується кредитно-модульна технологія викладання української мови у вищій школі, що передбачає оптимізацію освітнього процесу, посилення уваги до самостійної роботи студентів. Розглядаються традиційні і нові підходи до визначення статусу частин мови (проблема займенникових слів, ступені і різновиди взаємопереходу частин мови, елементи аналітизму в

морфології української мови, міжрівнева категорія ступенів порівняння й актантна деривація, проблема частиномовної природи числівника, проблема слів категорії стану, основні підходи до визначення статусу службових частин мови та ін.), дискусійні питання щодо проблеми другорядних членів речення в сучасному мовознавстві, сучасні підходи щодо класифікації членів речення, детермінантні й синкретичні члени речення, проблеми односкладного речення в сучасному мовознавстві, питання про парцельовані конструкції, проблеми гіпотаксису та паратаксису сучасної української літературної мови, питання про статус безсполучникового складного речення та ін.

У викладанні курсу використовуються принципи модульного навчання: принцип модульності, принцип структурованості змісту навчання, принцип динамічності, принцип оптимальності методів діяльності, принцип гнучкості, принцип усвідомленої перспективи, принцип різносторонності методичного консультування, принцип паритетності; методи функціональної спрямованості: методи одностороннього подання матеріалу; методи проблемного навчання, методи спонукання до творчого пошуку, методи активізації студентів, методи надання додаткової інформації, методи контролю, методи самостійної роботи, методи виховного спрямування; методи модульного навчання (інформаційні, операційні, пошукові, методи самостійного навчання), моделювання як метод наукового дослідження і метод навчання. Використовуючи першоджерела, критичну літературу та інтернет-ресурси, студенти готують виступи на одну із запропонованих тем.

Щодо методики розроблення програми курсу „Теоретичні питання граматики української мови”, то варто зазначити, що було враховано те, що студенти вже мають певну підготовку із загальних та спеціальних дисциплін і зорієнтовані на подальше поглиблення фахових знань і навичок, також враховано цільове призначення відповідного інформаційного матеріалу, поєднання комплексних, інтегруючих і дидактичних цілей, повнота навчального матеріалу в модулі, відносна самостійність складових модуля, реалізація зворотного зв'язку, оптимальна передача інформаційного й методичного матеріалу. На лекції використовуються авторські електронні посібники, узагальнювальні таблиці, опорні конспекти [1; 2]. Підтримуємо думку О. М. Семеног, що „важливими вимогами побудови навчального засобу є повнота викладу, структурування матеріалу, забезпечення індивідуалізації, доступності” тощо [3: 170].

Для організації модульного вивчення курсу студентам, що навчаються за індивідуальним планом, пропонуються індивідуальні завдання. Використовуються різні форми залучення студентів до індивідуальної роботи, нові інформаційні технології: користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами.

Серед новітніх технологій чільне місце посідає метод проектів, який останнім часом набуває все більшого поширення в сучасних освітніх закладах України. Є. С. Полат було узагальнено методичну класифікацію проектів та описано досвід міжнародних Інтернет-проектів. Проблему реалізації проектної методики навчання мов у навчальних закладах різних типів розглядали українські та російські дослідники І. О. Зимня та Т. Є. Сахарова, Н. Д. Гальськова, Н. Ф. Коряковцева, Н. В. Матяш, Н. Г. Чанілова, Л. С. Єсіна, О. Б. Тарнопольський, В. В. Титова та ін. Види проектів, періодичність проведення, специфіка організації, спосіб залучення студентів, тематика проектів і форма презентації їх виконання має як типові, так і специфічні риси, які зумовлені змістом і метою вивчення навчальної дисципліни. Залучення студентів до роботи над проектом зі збереженням певної послідовності (вибір теми, постановка завдань, обговорення процесу виконання, обговорення кінцевого практичного результату, збирання інформації, накопичення матеріалів, пошук додаткової інформації, обговорення первинних результатів, використання зібраного матеріалу у груповій комунікації, оформлення продукту проектної діяльності, підготовка презентації, презентація проектів, підведення підсумків) створює реально-практичну потребу у використанні студентами допоміжної літератури, фактичного матеріалу, каталогів, відеопрезентацій. О. А. Каніболоцька зазначає, що специфіка проектної методики полягає в спрямованості на створення певного виокремленого кінцевого продукту, що ґрунтується на власному досвіді студентів. Однією з переваг проектної методики навчання мов є той факт, що вона передбачає не тільки аудиторну, а й активну самостійну та індивідуальну роботу студентів [4: 279]. Необхідно зауважити, що проектна методика навчання української мови у ВНЗ має певні особливості: 1) проект здебільшого буває міжпредметним і потребує актуалізації знань з різних галузей, і тим самим сприяє інтеграції міжпредметних зв'язків; 2) процес виконання проекту уможливорює поєднання мовленнєвої діяльності з іншими

видами діяльності: дослідницькою, трудовою, естетичною; 3) робота над проектом передбачає поєднання самостійної індивідуальної діяльності студента з парною, груповою і фронтальною творчою діяльністю з розв'язання певної проблеми, що потребує вмінь ставити проблему, визначати способи її розв'язання, планувати послідовність дій, підбирати необхідний текстовий матеріал, обговорювати його з членами групи, систематизувати, визначати способи його презентації і, нарешті, уміння усної презентації проекту широкому загалу. Таким чином, студенти оволодівають міждисциплінарними знаннями, навичками та уміннями, що забезпечують їхню соціальну та професійну адаптацію в суспільстві.

У викладанні морфології в курсі „Теоретичні питання граматики української мови” звертається увага на розкриття внутрішньосистемної організації словотвору в морфонологічному аспекті, з'ясування особливостей морфонологічних закономірностей у відіменникових, відприкметникових, віддієслівних словотвірних гніздах, зокрема вивчення особливостей морфонологічних трансформацій іменникових, прикметникових, дієслівних, прислівникових твірних основ. Як відомо, словотвір – це функціональне поле мови, у якому тісно взаємодіють усі мовні рівні. Тому у вивченні словотвірної морфонології похідних необхідно диференціювати морфонологічні явища, зокрема морфонологічні альтернації, що відбуваються при словозміні і при словотворенні [1: 79-104]. У сучасній україністиці актуальним і донині залишається вивчення словотвірної системи як гніздової організації, оскільки вивчення структурно-семантичної організації словотвірного гнізда дає змогу встановити парадигматичні і синтагматичні відношення дериватів, сприяє перспективному і глибинному аналізу процесу словотворення, супутніх словотворенню морфонологічних явищ для системного підходу до вивчення дериваційної структури похідних. Проблему структурно-семантичної організації словотвірних гнізд досліджували українські мовознавці І. І. Ковалик, Н. Ф. Клименко, В. О. Горпинич, Є. А. Карпіловська, В. В. Грещук, М. І. Голянич та ін., російські мовознавці О. А. Земська, О. М. Тихонов, Ж. Ж. Варбот, О. С. Кубрякова, І. С. Улуханов та ін. Створення типології словотвірної морфонології словотвірних парадигм девербативів з оперттям на словотвірні гнізда потребує аналізу словотвірного потенціалу слів, вивчення природи відповідних зон похідних (вербальної, субстантивної, ад'єктивної, адвербіальної), що передбачає вивчення словотвірних спроможностей похідних, адже ця проблема досить актуальна у вивченні словотвору української мови. Уведення до словотвірної морфонології поняття словотвірне гніздо дає можливість вивчати словотвір як ієрархічну систему, а не просто сукупність похідних, визначати і прогнозувати морфонологічні процеси в контактній зоні. Типологічною ознакою дериваційних парадигм дієслів є їхнє внутрішнє структурування за частиномовними зонами девербативів. Дослідження морфонологічної структури дієслова дає змогу виявити морфонологічні класи, типи, моделі, установити функціональну морфонологічну класифікацію приголосних за типами палаталізації і депалаталізації.

Висновок. На сучасному етапі суспільством висувуються нові вимоги до системи освіти, форм, методів, принципів навчання, що сприятиме на якісно новому рівні підготувати студентів до майбутньої трудової діяльності, а досягти високих результатів у навчальному процесі можливо шляхом взаємодії традиційних та інноваційних технологій викладання теоретичних курсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демешко І. М. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : таблиці, схеми : [навч. посіб.]. – [2-е вид., випр. і доп.] / І. М. Демешко. – Кіровоград : ПП „Центр оперативної поліграфії „Авангард”, 2013. – С. 79-104.
2. Демешко І. М. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Словосполучення. Просте неускладнене речення : модульний курс : [навч. посіб.]. – [3-є вид., переробл. і доп.] / І. М. Демешко. – Кіровоград : ПП „Центр оперативної поліграфії „Авангард”, 2013. – 244 с.
3. Дороз В. Ф. Методика викладання української мови у вищій школі : [навч. посіб.] / В. Ф. Дороз. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
4. Каніболоцька О. А. Особливості використання „методу проєктів” у поєднанні аудиторної та індивідуальної самостійної роботи студентів мовних спеціальностей у вищій школі / О. А. Каніболоцька // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия „Филология. Социальные коммуникации”. – Том 25 (64) № 1. – Часть 2. – С. 273-279.
5. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія / В. І. Кононенко. – К. : Вища школа, 2008. – 327 с.
6. Семенов О. М. Культура наукової української мови : [навч. посіб.] / О. М. Семенов. – К. : ВЦ „Академія”, 2010. – 216 с.